

Möte mellan himmel och jord

Andlig musik i medeltidens Toscana

Välkommen till Italien! Året är cirka 1300 och vi befinner oss i Florens. Där pågår sedan några årtionden en märklig företeelse, kallad *laudesigillen*. För att föra ut det kristna budskapet till alla de handelsmän som kommer till staden, de rika borgare som befolkar den, bankirerna som lånar ut medel till de som vill göra stora affärer bildas sammanslutningar av hängivna lekmän vid de många kyrkorna. Likt Frälsningsarmén på 1800-talet ville laudesigillena locka folk tillbaka på den smala vägen med trallvänliga sånger där alla kunde sjunga med i refrängen. Sånggenren kallades *lauda*, vilket helt enkelt betyder lovsång, och det var lovsånger till den Treenige Guden och alla hans helgon man sjöng, och det inte på latin vilket annars var brukligt, utan på folkets eget språk italienska. En särställning bland de helgon laudorna komponerades till intar Sankt Fransiskus (ca 1181-1226); rikemanssonen som valde ett liv i fattigdom och som grundade fransiskanerorden, vilka hade som en av sina viktigaste uppgifter att predika för folket på deras eget språk, där de befann sig ute på gator och torg. Sankt Fransiskus var faktiskt den som komponerade den första

laudan; den välkända Solsången, idag känd som bön, eftersom den bevarades med tomma notrader ovanför. Melodin skrevs av någon anledning inte ned, och vi kommer aldrig att få veta hur den lät!

Laudan uppstod vid 1200-talets mitt, blomstrade fram till 1300-talets slut och dog sedan ut under 1500-talet. Den tidiga, enstämmiga laudan som vi i denna konsert kommer att bjuda på finns främst bevarad i två manuskript. Ett från 1200-talets senare del från staden Cortona, och ett en knapp generation senare från Florens, vilken kom att bli en slags laudans huvudstad under 1300-talet. Många laude återfinns i båda manuskript, och man kan notera att de nästan alltid är mer ornamenterade och utarbetade i Florensmanuskriptet, vilket visar den specialisering som laudan genomgick. I laudans första skede var det vanliga hantverkare och köpmän som i god amatörångaranda bildade laudesigillena, medan det i senare räkenskaper visar sig att professionella laudasångare snart tog över. Avlöningslistorna visar också att musiker anställdes i

laudagillena; fiddla, luta, harpa, psalterium var instrument vi vet användes i. Vi kompletterar instrumentariet med instrument vi vet användes i Italien under denna tid; säckpipa, ramtrumma... Laudan var under denna tid en enstämmig genre, vilket ger stor frihet att improvisera i tidens stil. Men det förekommer även flerstämmiga kompositioner och gregoriansk i laudamanuskripten, vilket vi också kommer att ge prov på.

Vårt program bjuder på laude ur båda dessa tidiga laudamanuskript i vår tolkning utifrån faksimil av originalkällorna. Vi får stifta bekantskap med flera av de mest omsjungna och älskade helgonen under laudans storhetstid, med en viss övervikt för Sankt Fransiskus och Guds moder Maria. Men inga helgon kan stå för sig själva, utan sin tro vore de ingenting, varför vi även sjunger laude till den Treenige Gudens ära. Helgonen var människor som genom sina livsgärningar ställdes upp som föredömen för vanligt folk, för att fler skulle leva i Kristi efterföljd. På detta kreativa sätt kan vi än idag ta del av dessa sånger – mycket nöje!

A Ita trinitá beata (Mgl)

"Låt oss alltid tillbe den välsignade, höga
Treenigheten!"

En lauda som i en fyrstämmig version från 1500-talet
kommit att bli en välkänd körsång – men här är den
medeltida urversionen!

Laudar volloio per amore (Cort)

"Av kärlek vill jag prisad den förste tiggarmunken!" En
lauda till Sankt Fransiskus som berättar om hela hans
liv från omvändelse till han upptagning i himlen där han
sjunger lauda inför Gud, Jesus, Jungfru Maria och alla
änglar.

Ciascun che fede (Cort)

"Låt alla som har tro ofta prisad den höge Sankt
Antonius." En lauda om Sankt Antonius av Padua,
som levde vid 1200-talets början. Han gick in i
fransiskanerorden som lekbroder, och missionerade
först bland muslimer i Marocko, och sedan han återvänt
till Europa upptäcktes hans extraordinära
predikarbegåvning, vilken gjorde honom mycket känd
och uppskattad. Många av hans predikningar finns
fortfarande bevarade.

Vergine donçella (Mgl)

"Jungfru, älskad av Gud, välsignade martyrkaterina."
I laudalitteraturen florerar många jungfrumartyrer, som
valde döden framför att gifta sig med en ickekristen
härskare. Denna lauda handlar om samma jungfrumartyr
som det berättas om i vår ballad Liten Karin, men i
denna lauda saknas de blodiga detaljer som återfinns i
balladen.

A tutta gente faccio prego e dico (Mgl)

"Jag ber och frågar alla att sjunga lauda med mig till den
völdoftande Margarita." Ännu en jungfrumartyr, som
man inte riktigt vet om hon överhuvudtaget existerat.
Icke desto mindre så var hon ett mycket populärt
helgon under senmedeltiden.

Laude novella (Cort)

En lauda till Sankta Maria, här i instrumentalversion.

Ave Maria (Mgl)

I laudamanuskripten finns även annan sakral musik än
laude. Här en variant av den kända gregorianska
sången Ave Maria.

Kyrie (Ms 187)

Det gregorianska Kyriet presenteras, vilken sedan
bildar den lägre stämman i en tvåstämmig komposition.

Sia laudato san Francesco (Mgl)

"Låt Sankt Fransiskus bli prisad, han som bar märkena
av korsfästelsen som Förlossaren." I refrängen till
denna lauda uppmärksammas det faktum att Sankt
Fransiskus var stigmatiserad, vilket ofta återges på
avbildningar av honom.

Radiante lumera (Mgl)

"Strålände ljus, stark och kraftfull i din kärlek, Sankt
Fransiskus, du hade alltid ett ädelt uppträdande. Du
förtjänar att bli upphöjd för du ägde ödmjukhet och
kärlek till nästan i överflöd!"

A lleluya (I-Gua 1)

En instrumentalversion av ett tvåstämmigt stycke i
manuskriptet kallad A lleluya, i övrigt saknar den text.

A lleluya (Mgl)

"Halleluja, höge kung i höjden, som kom och nedsteg till
oss av nåd, Gud, söte Jesus, ge oss seger!"

Källor:

Mgl: Florenslaudariet (ur Magliabechianosamlingen),
tidigt 1300-tal

Cort: Cortonalaudariet, sent 1200-tal

Ms 187: Ett 1300-talsmanuskript från Assisi

I-Gua: Codex 1 från kyrkan Chiesa di Santa Maria
Maggiore, Chieti, 1300-talet

Compagnia della Lauda :

Eric Ask-Uppmark

harpa, säckpipa, flöjt, sång

Anna Rynefors

harpa, rebec, slagverk, sång

Karin Strinnholm Lagergren

sång